

Kiszelovics és Társa Településtervező Kft.

5000 Szolnok, Szántó körút 52. II/5.
e-mail: kiszelovicsildiko@upcmail.hu

Sz.: 13 / 2018.

TISZAROFF

KÖZSÉG

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Szolnok, 2018. december hó

Aláírólap

Tiszaroff község településrendezési tervének Örökségvédelmi hatástanulmány munkaréséhez

Vezető településrendező tervező:

Kiszelovics Ildikó

TT-16-0238

településmérnök, városépítési
városgazdasági szakmérnök

Régész szakértő:

dr. Csányi Marietta sk.

Régész szakértő:

Mali Péter

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés

2. Örökségvédelmi Vizsgálat

- a.) Történeti leírás
- b.) A település régészeti örökségének felmérése
- c.) Védett műemléki értékek értékleltára:
 - ca) a világörökségi és a világörökség várományos helyszínek és területek
 - cb) az országos építészeti örökség elemei
 - cc) a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek
 - d) A helyi építészeti örökség települési értékleltára
 - da) településszerkezete
 - db) telekstruktúra, utcavonalvezetés
 - dc) utcakép, utcakép részlet
 - de) építményrészletet vagy alkalmazott anyaghasználatot, tömegformálást, homlokzati kialakítást
 - df) táj- és kertépítészeti alkotást, egyedi tájértéket, növényzetet
 - dg) szobrot, képzőművészeti alkotást, utcabútort

3. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése

- a.) A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése
- b.) Az a) pontban szereplő változások hatásai
 - ba) régészeti örökségre

- bb) történeti településre, település- és tájszerkezetre
- bc) a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre

4. Értékvédelmi terv

- a.) az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények, valamint
- b.) az önkormányzati feladatok meghatározása

1. BEVEZETÉS

Tiszaroff Község örökségvédelmi hatástanulmánya a településrendezési terv munkarésze a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet szerint készült.

2001. évi LXIV. törvény 85/A. § (1) írja elő az örökségvédelmi hatástanulmány készítés kötelezettségét. Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett. Tiszaroff község a településfejlesztési koncepció részeként készített az örökségvédelmi hatástanulmányt.

Tiszaroffra vonatkozóan valamennyi, múzeumi adattárakban, szakirodalomban, levéltárakban fellelhető kiadvány és dokumentum, valamint helytörténeti kiadvány felhasználásra került, továbbá figyelembe lett véve a Polgármesteri Hivatal, és a helyi lakosok tájékoztatása, adatközlése.

2. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

a.) Történeti leírás

Településtörténet

(Forrás: Adatok Szolnok megye településeinek történetéből, Szolnok megyei Levéltár)

„A Várad Regestrum 174. oklevelében: Rowa, 1720: Rof, 1325: Roph, 1330: Raph, 1332-1335 között: Rof, Ruf, Raf. A XVI. századi dézsmaszeirások (1548-1576) Rogh, Roffh, Roff, Roph névalakkal említik. 1707-ben II. Rákóczi Ferenchez írt levelükben a helység lakói Roff névalakot használtak.

Tisza Roff, Tiszaroff alakokkal 1823-tól találkozunk. Mai - Tiszaroff - alakja 1901. február 6. óta használatos.

A nyelvi hagyományok és népmondai elemek alapján ma is úgy tartják számon a roffiak, hogy a község határában lévő Ajtóshát és Borshalom dombjain a hunok díszes borsátrai álltak hajdan, s Roff vezér után Attila is táborozott ezen a vidéken. Pesty Frigyes mitológiai eredetűnek tartja és a magyar mondakörből származtatja Roff nevét.

A környék régészeti feltárása 1930-tól szinte napjainkig tart. A Tisza menti árvízmentes magaslatokon már a kőkorban és a rézkorban is megtelepedett az ember. Ezt tanúsítja a kora szőrványleletek és egy bronzkori szép formájú lándzsa előkerülése. A Lejtői-révnél római urnákat találtak. Az Örvényes-halom dűlőben római korból származó aranypénzekre és népvándorlás kori csont gyöngysorra bukkantak. A hun kori tiszaroffi lelet érdekessége a nagy kalcedongyöngyökből álló nyaklánc.

A régészeti leletek tanúsága szerint már a honfoglalás korában lakott hely, majd az Aba nemzetség szállásbirtoka. 1638-ban Giraj kán tatár lovasserege elpusztította Roff régi települését, amely a mai községtől É-ÉNy-ra, az ún. Felsőtelek dűlőben, az ártérből mintegy 4-5 méterre kiemelkedő magaslatokon feküdt. 1683 és 1687 között a Pély községhez tartozó Akolhát pusztára, a Tisza túlsó partjára telepedtek át, ahonnan 1691 körül tértek haza.

1691-1695 között a mai helyén épült fel az új település, mely ekkor már II. Rákóczi Ferenc birtokához tartozott.

A Rákóczi-szabadságharc ideje alatt 1705-ben a Maros melléki szerbek, majd 1706-ban Rabutin csapatai pusztították el a helységeket. 1711-ben már újra lakott hely volt Roff. A falu felére, Rákóczi birtokrészére ekkoriban tette rá a kezét a kincstár. 1721-ben Borbély Mihály zálogba vette Roff felét, mint Rákóczi Júlia birtokrészét, majd 1728-ban megvásárolta a falu másik felét, s ezzel az egész falu urává a roffi Borbélyok váltak. A következő ötven év alatt a Borbély család birtoka „beházasodások” miatt jelentősen zsugorodott, miközben tizennégy földesúr jutott birtokrészhez a községben.

A XVIII. század folyamán a földesúri birtokok osztódásának lehetünk tanúi. 1851-ben birtokosai a Borbélyok mellett Dolinay Imre, a Majtényi, Horthy, Seeberg, Bartry, Magyary családok. A Magyary-Kossa család a Borbélyoktól örökölte birtokrészét, 1897-ben 100 holdnál nagyobb birtokkal 19 család rendelkezett a településen.

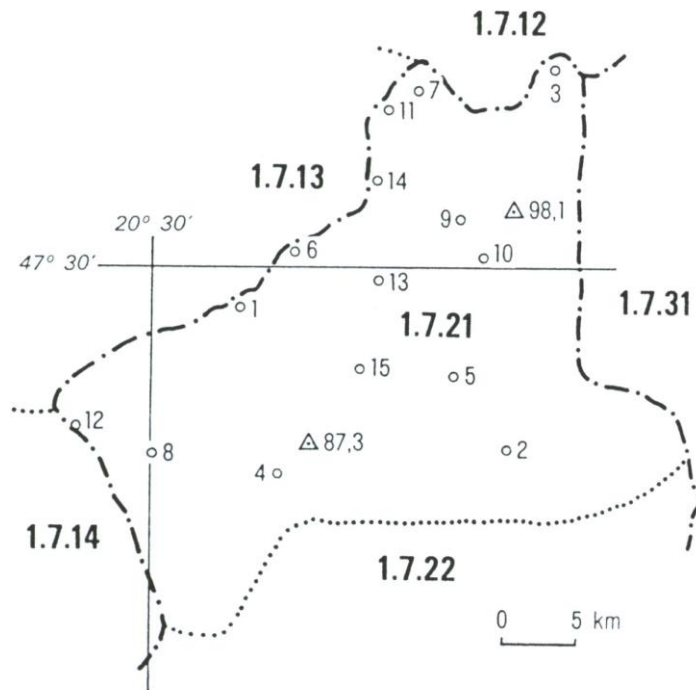
Mária Terézia 1771-es urbárium a csak formailag rendezte a földesúr-jobbágy viszonyt, így a falu lakói és a földesurak közötti viták 1771 után sem szűntek meg. Határpereik 1786-1837 között eljutottak a Helytartótanács és a nádori hivatalig. 1871-ben Tiszaroff járásbírósi székhely lett. 1876-ban a megalakuló Jász-Nagykun-Szolnok megyei tiszai közép járásába osztották be.

A Tisza szabályozásakor a községet érintő átmetszéssel 1854-1855-ben 176 kh mentesítését oldották meg. Az 1876-os és 1879-es árvízveszély kényszerítő hatására a község védelmére 1889-1890-ben elkészült a jelenlegi kövezett gát is. 1882. szeptember 3-án megalakult a Középtiszai Ármentesítő Társulat, melynek székhelye 1886. január 1-jétől 1945-ig Tiszaroff volt.”

A település természeti adottságai

(Forrás: Dövényi: Magyarország kistájainak katasztere)

„Tiszaroff Jász-Nagykun-Szolnok megye északi részén, a Tiszafüred-Kunhegyesi sík nyugati peremén, a Tisza mai folyása mellett fekszik. A település határának nyugati fele már a Hevesi-ártér területére esik.

1. Abádszalók
2. Berekfürdő (Karcag)
3. Egyek
4. Kunhegyes
5. Kunmadaras
6. Tiszaderzs
7. Tiszafüred
8. Tiszagyenda
9. Tiszaigar
10. Tiszaörs
11. Tiszaörvény
12. **Tiszaroff**
13. Tiszaszentimre
14. Tiszaszőlős
15. Tomajmonostora

Domborzati adatok

A kistáj 87 és 98 m közötti tengerszint feletti magasságú, fluviálisan átmozgatott lösziszapos üledékekkel fedett egykori hordalékkúp síkság.

Tiszaroff viszonylag nagy kiterjedésű határa természetföldrajzi szempontból két részre osztható. A belterülettől keletre fekvő pleisztocén végi hordalékkúp-felszín alkotja a határ kisebb hányadát, melynek magasabban fekvő, az egykori tiszai ártérre néző peremén helyezkedik el a település. Ez a határrész ahhoz a buckás területéhez tartozik, amely Tiszabura-Tiszaroff és Tiszagyenda között húzódva, a Tiszafüred-Kunhegyesi sík egyik legjellegzetesebb, zárt, szélbarázdás felszínét alkotja. A löszös homokkal fedett, hosszanti buckákkal borított, szélbarázdás felszín különösen a település határának keleti részét uralja. Jelezve, hogy a tiszaroffi határ ezen részének formázásában a szél játszotta a fő szerepet.

Földtani adottságok

A község nyugati és déli határrészein holocén réti anyag, illetve újholocén öntésképződmény található. Ezt a határrészt a Tisza oldalazó eróziós és akkumlációs munkája formálta. Ez a rész a Hevesi-ártér ma már ármentesített területéhez tartozik.

A felszín fejlődéstörténetének megfelelően alakultak a község határának talajadottságai is. A község határ mintegy harmadát csernozjom jellegű talajok (csernozjom jellegű homoktalajok, mélyben sós csernozjomok és mélyben szolonyeces csernozjomok) foglalják el. Réti jellegű talajok (réti csernozjomok, réti szolonyecsek, sztyeppesedő réti szolonyecsek) fedik a határ nagyobb részét, különösen a mély fekvésű, egykori ártérhez tartozó területeket. Az újholocén ártéri képződményeken a réti öntéstalajok az uralkodóak.

Éghajlat

Mérsékelt meleg-száraz éghajlatú terület.

Az évi napfénytartam 1950 és 2000 óra között változik úgy, hogy a DNY-i részek élvezik a több napsütést. A nyár időszakban kb. 800, télen 180-190 órán át süt a Nap átlagosan.

Az évi középhőmérséklet É-on 9,8-9,9 °C, D-en magasabb, 10,0-10,2 °C. A vegetációs időszak átlagos középhőmérséklete 17,0 °C. Április 10. után már 10 °C fölött van a napi középhőmérséklet.

A legmelegebb nyári napok középhőmérsékleteinek átlaga Ény-on 34,7 °C, máshol 35,0 °C, körül van, a téli leghidegebb minimumok átlaga pedig -17,5 °C.

Tiszaroff az Alföld legszárazabb részének közelében fekszik, a csapadékösszeg sokéves átlaga 530-540 mm közötti. Az évi középhőmérséklet 10 °C közelében alakul. A vegetációs időszak csapadéka 320-330 mm. A hótakarós napok átlagos száma 33-34, az átlagos maximális hóvastagság 15-16 cm.

Az ariditási index 1,28-1,35, a közepső vidéken 1,25 körül alakul.

Leggyakoribb szélirány az északkeleti, de gyakori a déli és keleti szél is.

Vízrajz

A terület meghatározó folyója a Tisza. Önálló vízfolyás nélküli terület, csak belvízcsatornái vannak, amelyek részben a Tisza, részben a Hortobágy-Berettyó felé vezetnek. Az egész területet harántolja Kisköre-i tározóból induló Nagykunság-főcsatorna. Szélsőséges, száraz, gyér lefolyású, erősen vízhiányos terület.

Sajnos a csatornák vízjárásáról nincsenek adatok. Ezek vízelvezetését mesterségesen irányítják a befogadók vízállása szerint. Vízbő időszak a hóolvadáson túl igen kevészer adódik, kivéve a csapadékos éveket. Vizük általában II. osztályú. A Nagykunsági főcsatornával kapcsolatban a belvízrendszer egyes csatornáit öntözésre is átalakították. A belvízi csatornahálózat hossza meghaladja a 3000 km-t.

Számos (22) tavának nagyobb része mesterséges halastó és tározó (15), 1045 ha összfelülettel. A talajvíz Kunhegyestől Ny-ra 4-6 m között, K-re 2 m felett, máshol 2-4 m között áll. Mennyisége nem számottevő. A keménysége is csak a D-i tájrészen nagyobb, ahol gyakran a 45 nk⁰-ot között van.

A rétegvíz mélysége 1-1,5 l/s km² között van. A számos ártézi kút mélysége 100-200 m közötti, vízhozamuk pedig mérsékelt, 100 l/p alatti. De a nagyobb mélységekből jelentős mennyiségek is nyerhetők. A sok hévizes, kútból jelentősebbek: Berekfürdő, Karcag (55 °C, nátriumkloridos, jódos, brómos gyógyvíz), Kunhegyes (58 °C), Tiszafüred (48 °C), Tiszaörs (51 °C), Tiszaroff (51 °C, lefojtott kút) hévizei.

Növényzet

A kistáj növényföldrajzi vonatkozásban az Alföld flóraidék (Eupannonicum) Tiszántúli flórajárásának része. A legjellegzetesebb potenciális erdőtársulások a fűz ligeterdők, a tölgy-kőris-szil-ligeterdők, a sziki tölgyesek és a tatárjuharos lisztölgyesek. A sziki rétek számos helyen fellelhetők. Felbukkan a sziki saláta, a réti őszirózsa, a villás boglárka, stb.

Az erdészeti hasznosított területeken elsősorban fiatalok, lágym- és keménylombos erdők találhatók. A mezőgazdasági területhasznosítás főnövényei a búza (20-30 q/ha), az őszi árpa (20-25 q/ha), a kukorica (35-70 q/ha).

Talajok

A talajtakaró tarka. A tizenegy talajtípus közül a löszön kialakult, mezőgazdaságilag is hasznosítható csernozjom jellegű homoktalajok foltjai összesen 6%-ot, az alföldi mészlepedékes csernozjomok 1%-ot, a nagyobb összefüggő területeket borító réti csernozjomok 26%-ot tesznek ki.

A kistáj területének 51%-át öt szikes talajtípus borítja. A mélyben sós és mélyben szolonyeces réti csernozjomok 9 ill. 3%-nyi területet borítanak és még lényegében kedvező adottságúak. Igen jelentős (18%), főként a hortobágyi területtel határosan, a réti szolonyecsek ugyancsak kiterjedtek (18%). A kedvezőbb termékenységű szolonyeces réti talajok 3%-os területi részarányval fordulnak elő. E két talajtípuson a mezőgazdasági termelés csak melioratív talajjavítással folytatható, illetve tartható fenn. A kistáj mezőgazdasági hasznosíthatóságát a szikeség korlátozza.

Tájtípológiai összegzés

Mérsékeltlen meleg, száraz éghajlat mellett igen nagy a terület vízhiánya. A terület két nagy talajtípusra és egy azokat színező, a homokos folyóhátakra korlátozódó típusra oszthatjuk.

A kistáj K-i fele valamivel egységesebb felszínű, de holtmedrekkel tagolt magasártéri síkság, melynek réti, réti öntés és termőképesebb szikes talaj a talajvíz állásának a hatását tükrözi. Ahol a felszín valamivel magasabb a réti csernozjom is megjelenik. Valamennyi felsorolt talajtípus fő hasznosítási formája a szántóföld, de az időszakosan nedves laposokban a rétek és a legelők is elterjedtek. Az erdők főleg telepített akácosokból és itt-ott lösz- és sziki tölgyes csoportokból állnak. A kultúrsztyepp jelleg meghatározó. A táj vízhiányát enyhíti, a termelés biztonságát szolgálja a Nagykunság főcsatornára támaszkodó öntözőrendszer kiépülése, mely a vizsgálat idején még Tiszaroffon nem épült ki.”

Tisza folyó

Tiszaroff község meghatározó természeti adottsága a Tisza folyó. A település 13,5 km hosszúságban a Tisza partján fekszik, ebből 2,5 km hosszúságú szakasz közvetlen belterület. A települést érintő folyószabályozás (átmetszés) 1854-55-ben készült el, amikor párhuzamosan a gátépítés is megtörtént.”

Táji megjelenés, tájképi jellegzetesség

(Megalapozó vizsgálat tájrendezési munkarész, Szűcs Gábor, Kollányiné Földi Hajnalka)

Tiszaroff természeti értékekben, táji látványban gazdag település. A község nyugati és déli határát a Tisza folyó vonalát követő ártér, ártéri ligeterdők, a telepített erdők, és keleti területeit a mezőgazdasági művelésű termőföldek jellemzik. Változatos élővilágnak adnak otthont az erdő és szántóföldek, legelők, valamint az erdő és vízállásos, mocsaras területek széles határsávjai. A Tisza kanyargó vonalát kísérő természetvédelmi oltalom alatt lévő természetközeli erdők, a viszonylag magas erdősültség és az e területeken élő állatok fajgazdagsága egyaránt a település külterületének ökológiai sokszínűséget jelentik.

A rekreációt szolgáló idegenforgalom, a belföldi-, és az öko-turizmus feltételeinek kialakításával, a horgász, valamint vadászturizmussal a község eddig is igyekezett a saját hasznára fordítani természeti környezetének változatosságát.

Tiszaroff külterületén a Közép-Tiszai Tájvédelmi körzet felügyelete alá esik a Tisza ártere és a múlt században a folyószabályozásakor keletkezett védett holtágak is.

Tiszaroff és Tisزابó között található a Gólyi –tó és Kőtelekkel szomszédos a Csatló holtág.

A település határára jellemző a mezőgazdasági majorok épületegyüttese a majorokhoz vezető utak növényzete, fasorai és a nagy összefüggő községi zöldfelületek lombkoronái, az egyes, szép habitusú, idős fák az utcákon, magánkertekben, valamint külterületen és belterületen egyaránt meghatározó táji elem a Tisza folyó védőgátja és az árvízi szükségtározó töltésének határozott, mesterséges terepalakítása: a gátoldal, a gát.

Tájtörténeti vizsgálat

A folyó partján, az árvizektől mentes magaslaton már a kőkorban, a rézkorban megtelepedett az ember. Tiszaroff környékének régészeti feltárása 1930-tól szinte napjainkig tart. Kezdetben a község és Tisزابura között tártak fel őskori halásztelepet. Az Örvényes-halom dűlőben római korból származó aranypénzekre és népvándorlás kori csont gyöngysorra bukkantak. A régészeti leletek tanúsága szerint már a honfoglalók korában is lakott hely volt Tiszaroff, mely később az Aba nemzetség szállásbirtoka. A középkorban legeltető állattartás, a település körüli gabonatermesztés, a folyó kínálta halászat a legjellemzőbb tájgazdálkodási mód. Itt a Tiszán régi idők óta rév működött. A török megszállást követően az akkori tájhasználatról a XVI. század második felében készült dézsmajegyzékek tájékoztatnak. 1576-ban egésztelkes jobbágy nincs a faluban, de van 2 féltelkes, 9 „szemtermelő” szegény jobbágy és 8 zsellér. 1672-ben 11 dézsmafizető telkes gazda volt. 1715-ben Roffon 20 jobbágyot és 6 zsellért írtak össze. 1548-ban az őszi gabona termesztésének túlsúlya jelentős, az 1570-es években őszi búzát, árpát termesztettek és jelentős volt a juhállomány is. 1621-ből őszi búza, 1624-ből árpatermesztésről van adat. Később a tatár betörés során 1683-ban Giraj kán tatár lovasserege elpusztította Roff régi települését, amely a mai községtől É – Ény-ra, az ún. Felsőtelek dűlőben, az ártérből mintegy 4-5 km- re kiemelkedő magaslaton feküdt. A lakosság Pély községhez tartozó Akolhát pusztára, a Tisza túlsó partjára telepedett át, amit a viszatelepülés után Pusztaroff néven ismertek. A község 1691 után a jelenlegi területén II. Rákóczi Ferenc birtokához tartozott.

A Rákóczi szabadságharc leverését követően a falu fele (Rákóczi birtokrésze) a kincstárhoz került. 1728-ban Borbély Mihály zálogba vette, majd felvásárolta a település egész területét. Később a „beházasodások” következtében 14 földesúr jutott birtokrészhez a faluban.

A falu határának tájhasználatát a legeltető állattartás jellemezte. Elsősorban juhokat és marhát tartottak külterjes módon.

Az 1728. évi összeíráskor a szabadfoglalás rendszere szerint az osztatlan határban sem dűlők, sem nyomások nem voltak, csak igaerő arányában több helyen a határban „elegyesen” feltört földdarabok. A tökéletlenül megművelt, trágyázatlan föld 2-3 év múltán kimerült, így azokat elhagyták s újakat törtek fel. Vető alá csak egyszer szántottak, az elvetett mag négyszeres

termést hozott. Nem volt még a határban sem szőlő, sem erdő, de bőséges volt a nádas. Eperfát, gerendát Tokajból úsztattak le a Tiszán. Jelentős volt a halászat a Tiszán és kiöntéseiben, a tavakban. Mivel a falu határában kevés volt a szántóföld Gyenda pusztai földjét vették bérbe. Az 1740-es években a korábbi szabad földfoglalást az újraosztásos földhasználat váltotta fel.

Mária Terézia 1771-es urbáriumai csak formailag rendezte a földesúr és jobbágy viszonyt. A határpercek miatt a földesúri birtokok osztódtak: 1755-ben a birtokos nemesek Bajnóczy János, Borbély Balázs, József, Márton, Samu, Dékány Bálint, Dékány György. 1789-ben a falu határa 2358 hold, ennek birtokosai: Stephanus Pély 228 hold, Clara Magyary 152 hold, Emericus Borbély 322 hold, Michael Borbély 78 hold, M. Borbély: 74 hold, Josephus Borbély 83 hold, Georgicus Barczy 539 hold, Stephanus Magyary 110 hold. A XIX század második felében a Magyary – Kossa család a Borbélyoktól örökölte birtokrészét. 1897-ben 100 holdnál nagyobb birtokkal 19 család rendelkezett a településen. Az 1771 évi úrbérrendezéskor a falu határát második osztályúnak minősítették, s így a jobbágyság, telkes gazdák számára 28 kishold szántót és 12 kaszás rétet állapítottak meg az egész telekként. Az 1848. évi jobbágyfelszabadításig a jelentős lélekszámbeli növekedés mellett a paraszti szántóterület alig változott, a zsellérháztartások száma viszont megtízszereződött.

Jellemzően uradalmi majorságokban gazdálkodtak, ahol béresek, cselédek, részes aratók és cséplőmunkások, summások dolgoztak. Még 1770-ben sem trágyáztak, de már háromszor szántottak, jószáguknak „telelő mezeje” volt. 1764 körül szőlőt telepítettek. A falubelieknek termésük volt ekkor búzából, árpából, zabból, kölesből, kukoricából, konyhakerti növényekből. A XVIII. század végén meghonosodott a faluban a dohánytermesztés. Az állattartásra jellemző, hogy 1745 és 1828 között a juhtenyésztés fejlődött a marhatartás visszaesett.

1824-ben Tiszaroff a gyendai határrellyel együtt 26 273 kh volt, melynek 40%-át vízborításos területként tartották nyilván. (10 528 kh)

A Tisza szabályozása községet érintő átmetszéssel 1846-ban kezdődött és 1908-ban fejeződött be. 1890-ben készült el a jelenlegi kövezett gát. Az ármentesítés jelentősen módosította a művelési ágak addig is változó arányát, egyre több legelőt törtek fel és szántóként használták tovább. A földesurak majorsági szántóterülete 1851-ben 3500 kh, a paraszti földeknek a majorságoktól történő elkülönítésére és tagosítására hosszú per után 1842-ben került sor. A jobbágyság szántó és rét földjeik mellé a házas zsellérekkel és kivételesekkel (pap, kántor, tanító, jegyző, harangozó) együtt 904 kishold legelőt kaptak.

A XIX század végén egyrészt a nagybirtokok arányának növekedése, másrészt a parasztföldek aprózódása miatt az uradalmi majorságokban béresek, cselédek, részes aratók, cséplőmunkások, summások dolgoztak.

1919-ben a Tiszaroff lakosainak száma 4983 fő, ebből földműveléssel foglalkozik 4200. Közülük egészen birtoktalan család 270, mezőgazdasági cseléd család 128, 500 – 1500 kh-as földbirtokkal pedig 11 család rendelkezett és 1910, 1949 között a nagy számban voltak kisbirtokosok. A kedvezőtlen birtokmegosztás enyhítésére 1923-26 között az országos Földbirtokrendező Bizottság kiosztott összesen 950 kh földet 520 igénylő között. A változások ellenére a település határának jelentős része néhány nagybirtokos és bérlő kezén maradt.

A két világháború között a jó termőföldeken sok kalászos: őszi búza, rozs, őszi árpa, zab, valamint ipari növényt: cukorrépa, takarmányrépa, napraforgó, ricinus, len, kukoricát, repcét és dohányt termeltek. Takarmánynövényként: kölest, rozst, csalamádét, lucernát, takarmánytöket termesztettek. A kisparasztiok hagyományos szerszámokat használtak emberi vagy állati erővel használható eke, borona, henger volt általános, míg a nagybirtokokon az uradalmak gazdaságaiban megtalálhatók a gőzgépek, motoros erőgépek, traktorok, tárcsaboronák, cséplőgépek, szecskavágók, répavágók, darálók.

1945-től a földreform hatására megszűntek a nagybirtokok. Az első termelőségvetkezeti csoport 1950-ben alakult.

A XX. század második felére jellemző (a tulajdonviszonyokban is bekövetkezett) változások: a mezőgazdaság többszörös átalakulása, fejlesztése, a közlekedés, szállítás megnövekedése, úthálózat fejlesztése, mind nyomon követhető a települést környező táj jelenlegi szerkezetében, tájhasználatában, táji látványában. A tájképben és a tájhasználatban jelentős változást hozott a tiszaroffi árapasztó tározó megépítése, mely vonalas elemként meghatározza a tájképet, árvízmentes időszakban területe mezőgazdasági terület, árvizes időszakban pedig vízzel borított felszín.

Napjainkban a fentiekén kívül a település mai életét meghatározza a természetvédelemhez (pl.: Közép-Tisza Tájvédelmi Körzethez) szorosan kötődő változatos, természeti értékekben dús táji környezet (Tisza ártere és annak mentén lévő természetes és mesterséges növénytakasulások).

6.) A település régészeti örökségének felmérése

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

RÉGÉSZETI FEJEZET

TISZAROFF TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVÉHEZ

KÉSZÍTETTE:
MALI PÉTER
RÉGÉSZ, ÖRÖKSÉGVÉDELMI SZAKÉRTŐ
SZOLNOK, 2018. AUGUSZTUS
e-mail: malip@djm.hu

Jelen örökségvédelmi hatástanulmány a Kiszelovics és társa Településtervező KFT. megbízásából készült. Az örökségvédelmi hatástanulmány készítését a településrendezési eljárás során a 2001. évi LXIV. törvény jelenleg hatályos változatában a 85/A.§ (1-3) bekezdése írja elő

Jelen örökségvédelmi tanulmány a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendeletben megfogalmazott tartalmi előírások figyelembe vételével készült.

TARTALOMJEGYZÉK

I. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK – JOGSZABÁLYOK	16
II. ÁLTALÁNOS GEOGRÁFIAI-RÉGÉSZETI ÉRTÉKELÉS [1. Örökségvédelmi vizsgálat; a)],	19
II.1. Földrajzi bevezetés és településrégészeti jellemzők	19
II.2. A belterület különleges földrajzi-régészeti értékelhetősége	20
III. A RÉGÉSZETI VÉDETTSÉG RÉSZLETEZÉSE [1. Örökségvédelmi vizsgálat b)]	20
III.1. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek	20
III.1.1. Feltétlenül kikerülendő, földmunkával nem bolygatható lelőhelyek (1. kategória)	20
III.1.2. Megelőző feltárást igénylő régészeti lelőhelyek (2. kategória)	22
V. ÖSSZEFOGLALÁS	24
VI. MELLÉKLETEK	26
VI.1. Magyarázat a mellékletekhez	26
VI.1.1.Összesítő táblázat:	26

I. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK – JOGSZABÁLYOK

2001. évi LXIV. törvény 85/A. § (1) írja elő. „Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni.” Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket.

(3) A hatóság örökségvédelmi hatástanulmány készítését írhatja elő jogszabályban meghatározott esetekben.”

Ha a fenti törvényt, a törvény szellemének megfelelően, a régészeti örökség védelmében értelmezzük, akkor a legfontosabbnak azt tarthatjuk, ha a tervezett települési módosítások, építkezések lehetőleg nem érintik a régészeti lelőhelyeket (Kötv. 2001. évi LXIV. törvény „19. § (1) A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal - beleértve az ásványi vagyoni kitermelését is - (a továbbiakban: fejlesztések, beruházások) a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket kormányrendeletben meghatározott esetekben és módon el kell kerülni.

(2) A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. Amennyiben a feltáráson előkerülő régészeti leletek a helyszínen nem őrizhetők meg, azokat kormányrendeletben meghatározottak szerint kell elhelyezni.”)

A régészeti védettség Tiszaroffon előforduló főformája *a nyilvántartott régészeti lelőhely (1-2. kategória)* (Kötv. 2001. évi LXIV. törvény Értelmező rendelkezések, „7. § 35. Régészeti lelőhely: földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók.”)

Régészeti érdekű terület (3. kategória) (Kötv. 2001. évi LXIV. törvény Értelmező rendelkezések, Régészeti érdekű terület: valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.). A település alacsony kutatótsága miatt a természetföldrajzilag valószínűsíthető vízmentes kiemelkedések potenciális régészeti érdekű területként kezelendők.

A minél teljesebb településrégészeti rekonstrukció azért kulcsfontosságú, mert az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezetének éppúgy célja a leletek - lelőhelyek megmentése, védelme, mint a beruházások elősegítése azzal, hogy felhívja a figyelmet a lelőhelyekre, a feltárásukkal járó költségekre (melyek A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. Törvény értelmében a beruházót terhelik), a feltárások időtartamára, a feltétlenül kikerülendő, szigorúan védett helyekre, hogy — lehetőség szerint — csak elvétve fordulhasson elő, hogy a már folyó kivitelezési munkálatokat kelljen hosszú hónapokra felfüggeszteni a nem várt leletek előkerülése miatt.

A nyilvántartott lelőhelyek Tiszaroffon a beruházóra háruló kötelezettségek szempontjából két kategóriába sorolhatók.

1. A feltétlenül kikerülendő lelőhelyek: a halmok (településdombok és/vagy temetkezési helyek) (A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény alapján természetvédelem alatt is állnak), esetleg a középkori templomhelyek és más kiemelt jelentőségű, védett lelőhelyek.

A halmokkal kapcsolatban fontos tudnivaló, hogy nem csupán magának a halomnak a bolygatása tilos, hanem 30 méteres körzetén belül minden talajmozgatással járó munka.

2. Megelőző feltárássra kötelezett régészeti lelőhelyek. A többi nyilvántartott lelőhely, amennyiben a beruházást másutt nem lehet megvalósítani.

(Idézett törvény 22. § (2) A földmunkával járó beruházások előkészítése során előzetes régészeti dokumentáció készíthető, különösen a földterület-kiválasztáshoz és nyomvonal-kijelöléshez. Nem nagyberuházás esetén a beruházó az előzetes régészeti dokumentáció készítésével feltárássra jogosult intézményt bízhat meg.

(2a) A földmunkával járó, nagyberuházásnak nem minősülő, új nyomvonalú, külterületi közútépítések előkészítése során a beruházó a régészeti érintettség felderítése érdekében a feltárássra jogosult intézménnyel előzetes régészeti dokumentációt köteles készíttetni a kerékpárút kivételével.

(2b) A nagyberuházásnak nem minősülő, földmunkával járó beruházások előkészítése során az előzetes régészeti dokumentáció tartalmi elemeire a 23/C. § (2) és (5) bekezdésében, valamint a 23/D. § (1) és (2) bekezdésében foglaltakat kell alkalmazni.

(3) A nyilvántartási adatok és - ha rendelkezésre áll - az előzetes régészeti dokumentáció adatai, valamint a beruházás régészeti örökségre gyakorolt hatása alapján a védettségi fokozat figyelembevételével a hatóság - jogszabályban meghatározottak szerint - a megelőző feltárással kapcsolatban

a) régészeti megfigyelést ír elő, ha

aa) a tervezett tevékenység nem vagy csak csekély mértékben érinti a nyilvántartott régészeti lelőhelyet és a régészeti örökség elemeit,

ab) a régészeti örökség elemeinek előfordulása szórványos,

ac) a beruházással kapcsolatos földmunka mélysége nem éri el a régészeti örökség elemeinek jelentkezési szintjét,

ad) a nyilvántartott régészeti lelőhely beruházással érintett területét korábban földmunkával bolygatták, vagy

ae) a beruházás műszaki jellege miatt a régészeti feladatellátás más módon nem végezhető el,

b) próbafeltárást ír elő - jogszabályban meghatározott kivételekkel -, ha

ba) előzetes régészeti dokumentáció nem áll rendelkezésre, vagy annak készítéséhez jogszabályban meghatározottak szerint nem végeztek próbafeltárást,

bb) földkiemeléssel nem járó alapozási technikával tervezett beruházás valósul meg,

bc)a nyilvántartott régészeti lelőhely jellege, intenzitása, térbeli kiterjedése vagy rétegsora nem ismert,

c) teljes területű feltárást ír elő, ha

ca) a beruházással érintett lelőhely vagy lelőhelyrész hazánk múltjának kiemelkedő fontosságú forrása,

cb) a beruházás történeti városmag területén valósul meg,

d) teljes területű feltárást írhat elő, ha a feltárással a tudományos ismereteket várhatóan jelentős új eredményekkel gazdagítja.

(4) A hatóság a (3) bekezdés a-d) pontjában meghatározott régészeti feladatokat a lelőhely különböző részei vonatkozásában eltérően is meghatározhatja.

Tájékoztató adatok:

A beruházással kapcsolatos régészeti feladatok tekintetében az örökségvédelmi szakhatóság állásfoglalása a mérvadó. (393/2012. (XII. 20.) Korm. Rendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról 2. § (1)1 A Kormány Kötv.-ben, e rendeletben, valamint más jogszabályokban meghatározott, a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével (a továbbiakban: örökségvédelem) kapcsolatos hatósági feladatok ellátására

a) első fokú örökségvédelmi hatóságként az 1. mellékletben felsorolt illetékes járási (fővárosi kerületi) hivatal építésügyi és örökségvédelmi hivatalát (a továbbiakban: járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal) az 1. mellékletben meghatározott illetékességi területtel... jelöli ki.” Tiszaroff esetében: Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hatóság, Jász-Nagykun-Szolnok megyei illetékességi területtel)

Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezetének célja a lelőhelyek részletes ismertetése abból a célból, hogy a településrendezési koncepcióban ill. tervekben szereplő módosításoknak, fejlesztéseknek a hatása a régészeti örökség egyes elemeire nézve felmérhető legyen, s ezáltal a beruházó számára tájékoztatásul szolgáljon a rá váró kötelezettségekről.

Fontos tudnivaló: A terepbejárással, próbaásatással vagy szakfelügyelettel ill. az előzetes régészeti dokumentáció elkészítésével nem zárulnak le okvetlenül a régészeti tennivalók. E munkák a felderítést célozzák, azok eredményétől függően további régészeti kutatásokra, azaz megelőző feltárássra is szükség lehet.

Egyedi esetekben felállíthatunk további alkategóriákat — javaslataink, tanácsaink vagy éppen sajátos helyi körülmények alapján. Ilyen lehet pl. olyan lelőhely, mely nagyon intenzívnek mutatkozik már a felszíni megfigyelések alapján is, s ezért feltárása igen költséges és időigényes lenne. A beruházás nem tilos e helyeken, csupán nem javasolt. Ez a figyelmeztetés a táblázat utolsó oszlopában, a megjegyzés rovatban szerepel. Tiszaroff területén egyelőre nem ismerünk ilyen lelőhelyet.

Kiegészítő megjegyzések

A nyilvántartott lelőhelyek listáját a Miniszterelnökség központi adatbázisa alapján veszem sorra. Ez a lista a 2018. októberi állapotot tükrözi. Eszerint jelenleg, Tiszaroff közigazgatási területén belül a lista 1-10. számjegyig veszi sorba a nyilvántartásban rögzített helyszínű régészeti lelőhelyeket. További kilenc halom, amely nem szerepel a nyilvántartásban, de a régészeti szakirodalom ismeri őket 11-18. számok alatt található. A nyilvántartásban szerepel, de biztos koordinátával nem rendelkezik további hat lelőhely, ezeket 19-24. számjegyek között tartalmazza a lista, a jelenleg lehetséges legpontosabb lokalizálással. Az utóbbi kategóriában a hely visszaazonosítást követően kiderült, hogy jelenleg a megváltozott közigazgatási határok miatt már más településhez tartoznak (19. és 24. lelőhely). A nyilvántartó központ a lelőhelyek listáját és térképi elhelyezkedését rendelkezésünkre bocsájtotta. A 2009-ben dr. Csányi Marietta által készített Örökségvédelmi Hatástanulmányhoz képest a régészeti érdekű területek listája jelen összeállításban már nem szerepel a megváltozott nyilvántartási igények miatt, ezekkel kapcsolatos információkért lásd a korábban említett dokumentumot.

II. ÁLTALÁNOS GEOGRÁFIAI-RÉGÉSZETI ÉRTÉKELÉS [1. Örökségvédelmi vizsgálat; a)]¹,

II.1. Földrajzi bevezetés és településrégészeti jellemzők

Tiszaroff a Tisza bal partján, 88-90 m tengerszint feletti magasságú árvízmentes magaslatra épült ún. halmazfalú. Közigazgatási határa nyugaton, a Tisza jelenlegi és egykori (ma már holt) medrének megfelelően, erősen tagolt. Tiszaroff Heves megyével szomszédos részén az élő Tiszával körülvett, Felső-rétnek nevezett terület nyúlik be a jobbparti települések határába, déli végén pedig a Holt-Tisza medrével övezett keskeny földnyelv, Tiszasüly és Kőtelek közé ékelődik, s ezáltal itt a falu határa a mai jobb partra is átnyúlik.

Kedvező földrajzi adottságai ellenére módszeres régészeti kutatások a falu teljes körzetében mindeddig nem folytak. Írásos emlék Tiszaroffról - más településhez hasonlóan - csak az Árpád-kortól kezdődően maradt fenn. Első okleveles említése (1248) alapján a tomaji apátsághoz tartozott és feltehetően már a korai Árpád-kortól létezett, mint magyar település.²

A magyarok bejövetelét megelőző évezredekben sem volt azonban lakatlan, ahogy erre néhány, földmunka során, véletlenszerűen előkerült kevés lelet, kisebb leletmentés utal. A környéket elsőként az újkőkor képviselői vették birtokba, tárgyi emlékek alapján az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája. (kb. Kr. e. 4000). Bizton állíthatjuk, hogy attól kezdődően valamennyi korszakban megtalálták a letelepedésre alkalmas helyeket, még ha jelenleg nincs is minden időszakból régészeti leletanyagunk.

A településre akkor irányult megkülönböztetett figyelem, amikor a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése nevet viselő kormányprogram keretében megkezdődtek a Tiszaroffi árvízi tározó építésének előkészületei és építése. Az építést megelőzően régészeti terepbejárásra és ásatásra is sor került 2005-2007. években a tározó gátjának nyomvonalában és az anyagnyerő helyeken.

A nyilvántartott lelőhelyeken túl a földrajzi jellegzetességek miatt és a teljes településre kiterjedő vizsgálatok hiányában fontos, hogy a település teljes területén a megtelepedésre alkalmas részekon régészeti jelenségek előkerülése lehetséges. A Tisza jelenlegi és egykori magaspartjai, illetve az ártérből kiemelkedő szigetek mind kedvelt megtelepedési helyek a régészeti korokban, így nyilvántartott lelőhely hiányában is kiemelt figyelmet kell rájuk fordítani, bejelentés és régészeti felügyelet képében. A következőkben a legfőbb régészeti érdekű területek leírása olvasható.

Geomorfológiai szempontból Tiszaroff kétféle földrajzi kistáj találkozásánál fekszik. Maga a falu és tőle északra és keletre fekvő nagyobb rész a szélbarázdákkal, deflációs laposokkal erősen tagolt, 88-92 tszt. feletti magasságú vidék az ún. Tiszai - Buckás-területhez tartozik.³ A másik rész a mai és egykori folyómedrekkel tagolt és határolt, a szabályozások előtt rendszeresen vízzel borított, mélyebben, 85-87 m tszf. magasságban fekvő nyugati és déli területek, a Tólapos, a Felső-rét, az Alsó-rét, a Csatló stb. Utóbbiak kevésbé lehettek alkalmasak a letelepedésre, talán időnként, egy-egy szárazabb periódusban, a vízből tartósan kiemelkedő partok, szigetek. (Pl. 46., 38. lelőhely)

¹ 496/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet, 12. melléklet, 1., a).

² Adatok Szolnok megye történetéből, II. kötet. Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok, 1989. Szerk. Botka János, 557-558.

³ Tóth Albert: Szolnok megye tiszántúli kunhalmjai. In.: Levéltári Évkönyv, Zounuk 3 (1988) 387

A magasabb Tiszai-Buckás-terület É-D-i irányú homokgerincei, garmadái, parabolabuckái között fekvő laposokban nedvesebb időszakokban víz állhatott, mely a régmúltban is lehetővé tette a megtelepedést. A falu Tisza menti parti sávja bizonyosan folyamatosan lakott volt.

II.2. A belterület különleges földrajzi-régészeti értékelhetősége

E tanulmányok célkitűzését figyelembe véve, a belterület, azaz jelen esetben maga a falu, speciális vagy még inkább, ellentmondásos területnek tekinthető. Minden település, így Tiszaroff is, előreláthatólag a legtöbb fejlesztést, beruházást a belterületen kívánja megvalósítani: Itt épülnek a házak, üzletek, létesülnek parkok, szabadidő központok, falusi turizmust szolgáló változtatások stb.— minden, mely a lakosság érdekeit szolgálja. *A település központja, majd a köré csoportosuló épületek sora, az alapító ősök bölcsességének köszönhetően, az esetek többségében, a földrajzilag legoptimálisabb területet foglalja el.* Feltételezhetjük tehát, hogy a mai településen, az álló házak alatt-között őskori, ókori, népvándorlás kori, középkori lelőhelyek bújnak meg, melyeket éppen a beépítettség miatt nem tudunk feltérképezni, s csak földmunka során véletlenül kerülhetnek felszínre. Mindezek folytán az a furcsa helyzet áll elő, hogy a múzeumi nyilvántartások alapján éppen a letelepedésre mindenkor legalkalmasabb terület tűnik régészetileg ritkán lakott övezetnek. A valóságban azonban a belterületen minden “kapavágásnál” számítani kell leletek előkerülésére, ezért itt fokozott figyelem szükséges.

III. A RÉGÉSZETI VÉDETTSÉG RÉSZLETEZÉSE **[1. Örökségvédelmi vizsgálat b)]⁴**

III.1. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek

III.1.1. Feltétlenül kikerülendő, földmunkával nem bolygatható lelőhelyek **(1. kategória)**

Az ebbe a kategóriába tartozó lelőhelyek (földvárak, kunhalmok) a természetvédelmi törvény értelmében is védelem alatt állnak.

Az 1996. évi LIII. számú, a természet védelméről szóló törvény ab ovo kimondja védettségüket: 23 § (2) bekezdés: „(2) E törvény erejénél fogva védelem alatt áll valamennyi forrás, láp, barlang, víznyelő, szikes tó, kunhalom, földvár. Az e bekezdés alapján védett természeti területek országos jelentőségűnek [24. § (1) bekezdés] minősülnek..”

[f) a kunhalom olyan kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilág védelmi szempontból jelentős domború földmű, amely kimagasodó jellegével meghatározó eleme lehet a tájnak;

g) a földvár olyan védelmi céllal létesített vonalas vagy zárt alakzatú földmű, amely azonosíthatóan fennmaradt domborzati elemként történeti, kulturális örökségi, felszínalaktani, illetve tájképi értéket képvisel.]

⁴ 496/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet, 12. melléklet, 1., b).

A halmok az ásatási eredmények alapján a rézkorban Kelet-Európa sztyepp-vidékéről területünkre érkezett (Kr. e. 3500 – 3000 táján) népesség síremlékei, melyeket a későbbi korokban, elsősorban a középkorban előszeretettel használtak megtelepedésre, templomépítésre, utólagos temetkezésre – akár a kunok idejében is. (Innen származik népi elnevezésük, a kunhalom is.) Az Alföld síkságából látványosan kiemelkedő, rendszerint kör alapú, meredek lejtőjű, különböző magasságú, jelentős régészeti és tájképi értéket képviselő halmok bolygatása, elhordása, alakjuk megváltoztatása törvényileg tilos és feltétlenül elkerülendő.

2. lelőhely, Örvényes-halom (vagy Nagy-halom):

Temetkezési hely. A falutól DK-re, a gyendai határ közelében, a tiszagyendára vezető közúttól északra lévő halmot 1967-ben töltésjavításra elhordták. Alatta egy késő rézkori – kora bronzkori sírt feldúltak.⁵ Mivel ezek alatt a halmok alatt, az eredeti felszínbe ásva több temetkezés is előfordulhat, a lelőhelyet – a halom elhordása ellenére - továbbra is létezőnek tekintjük. Az Örvényes-halom dűlőnév a kataszteri térképen tévesen a már megépült tározó területén belül szerepel. Nem első eset, hogy a dűlőnevek az idők folyamán elmosódó emlékezet miatt vándorolnak.

4. lelőhely, Holt-Tisza-part, Proletár-földek:

Közvetlenül a Holt-Tisza-parton a gát mellett található, jellegzetes kerek alapú kiemelkedés, a térképészeti adatok alapján valószínűleg mesterséges, rézkori temetkezési hely. A víztározó építésével összefüggő terepbejárás során észleltük, hogy a halmot teljesen elhordták, helyén mélyedés található. A gátortól megtudtuk, hogy a 2000. évi árvízi védekezésnek esett áldozatul a halom. Fontosnak tartjuk azonban, hogy legalább a helyét ismerjük.⁶

11. lelőhely, Kákás-szék:

A falutól ÉK-re, kb. 3-4 km-re, nagyjából É-D-i irányú dombhát. Nagy része régészeti érdekű terület, a közepén lévő kis kiemelkedés, magassági ponttal, feltehetően mesterséges eredetű, s mint ilyen, nyilvántartott lelőhely, rézkori temetkezési hely.⁷

12. lelőhely, Balta-ráta (Nyakas-ér-dűlői-halom):

Tiszarofftól keletre, a Tiszagyendára vezető kiemelkedő jelentőségű mezőgazdasági dűlőút mellett, attól északra, a gyendai határtól kb. 3-400 m-re, nagyjából kör alapú, magassági ponttal is jelölt halom. Valószínűleg mesterséges eredetű, rézkori temetkezési hely. (L. 9. lábjegyzet!)

13. lelőhely, Gyeke-halom:

A falutól ÉK-re, kb. 3-4 km-re ovális alapú kiemelkedés, valószínűleg mesterséges halom, rézkori temetkezési hely. A régi sztereografikus vetületű térképlapon szereplő magaslatához képest erősen lapítottnak, bolygatottnak látszik, halom voltát szinte már csak a neve őrzi. A mélyben azonban még talán megtalálható az eredeti temetkezés. (L. 9. lábjegyzet!)

14. lelőhely, Tarisznás-dűlői-halom. (A földhivatali térképen ez a dűlőnév nem szerepel, csak a 67-441. sz. EOY térképlapon.):

⁵DJM Régészeti Adattár, A 8-70. tétel. A halomnak a KÖH nyilvántartásában két azonosítási száma van, mivel ugyanez a halom Nagy-halom néven is ismert. Ezért két lelőhelyként lett felvéve, Nagy-halom néven azonosítatlanként. KÖH 32877 ill. 25453

⁶ Tárnoki Judit: Terepbejárási jegyzőkönyv, mely készült a Tiszaroffi tározó régészeti bejárásán. Szolnok, 2005. KÖH azonosító: 50724

⁷ Tóth Albert utal arra, hogy a terep geomorfolódiája miatt nehéz felszíni nyomok alapján megkülönböztetni a természetes kiemelkedéseket a mesterséges eredetű halomoktól. i.m. In: Zounuk 3 (1988) 387.

A falutól ÉK-re kb. 4 km-re, ÉK-DNY-i irányú dombhát, nagy része régészeti érdekű terület, északi végében azonban magassági ponttal is jelölt halom áll. Valószínűleg mesterséges, rézkori temetkezési hely. (L. 9. lábjegyzet!)

15. lelőhely, Horgas-háti-halom:

A falutól ÉK-re, mintegy 1,5 km-re, nagyjából É-D-i irányú dombhát, hasonló irányú csatorna csatorna és földút nyugati oldalán. Nagy része régészeti érdekű terület. A közepén kissé kiemelkedő halom valószínűleg mesterséges, rézkori temetkezési hely. (L. 9. lábjegyzet!)

16. lelőhely, Horgas-laposi-halom: (Az földhivatali térképen e dűlő Horgas-kút néven szerepel, de az 1:10 000-es méretarányú, L-34-17-D-b-4 számú, sztereografikus vetületben készült szintvonalas térképlapon a fenti elnevezéssel):

Tiszarofftól északra, mintegy 3-4 km-re, É-D-i irányú mélyedést keleten kísérő dombhát nagy része régészeti érdekű terület, a déli végén lévő kis halom feltehetően mesterséges magaslat, rézkori temetkezési hely így nyilvántartott lelőhelynek minősül. (L. 9. lábjegyzet!)

17. lelőhely, Seprűi-halom:

Tiszarofftól ÉK-re, mintegy 3-4 km-re, két É-D-i irányú mélyedés közti kiemelkedő földnyelv nagy része régészeti érdekű terület. Északi felében magassági ponttal jelölt halom feltehetően mesterséges magaslat, rézkori temetkezési hely így nyilvántartott lelőhelynek minősül. (L. 9. lábjegyzet!)

18. lelőhely, Mély-völgy-háti-halom:

Tiszarofftól északra, mintegy 3-4 km-re, É-D-i irányú mélyedést nyugaton kísérő dombhát nagy része régészeti érdekű terület, déli végén lévő kis halom azonban feltehetően mesterséges magaslat, rézkori temetkezési hely így nyilvántartott lelőhelynek minősül. (L. 9. lábjegyzet!)

19. lelőhely, Bors-halom:

Sőregi János, a debreceni múzeum régésze számol be jelentésében a halomról 1937-ben.⁸ A történeti térképek alapján a Bors-halmok csoportja ma már az 1946-ban létrejött **Tiszagyenda közigazgatási területéhez tartozik**, ld. 32683 Tiszagyenda – Borshalom.

III.1.2. Megelőző feltárást igénylő régészeti lelőhelyek (2. kategória)

1. lelőhely, Vörös-tanya:

A Veres tanyás földek elnevezésű dűlőben hosszú, észak-dél irányú, magas dombhátak szegélyezik északról a Proletár Földeknek nevezett határrészt. A Vörös-tanya elnevezésű lelőhely is ezek egyik tagja, ahol korábban szarmata sírok kerültek elő. A tározó építésével összefüggő terepbejárás során a felszínen szórványos, valószínűleg őskori megtelepedésre utaló leleteket lehetett gyűjteni. A későbbi feltárást sírokat nem hozott felszínre, csak a gyér őskori megtelepedést igazolta.⁹

3. lelőhely, Ajtós-hát (vagy Ajtósi-part) I.:

⁸ DDM 1937.12. KÖH azonosító:31708.

⁹ Tárnoki Judit: Terepbejárási jegyzőkönyv, mely készült a Tiszaroffi tározó régészeti bejárásán. Szolnok, 2005. KÖH azonosító: 32682.

A falutól DK-re a É-D-i irányú hosszú dombhát, melyet a gyendai út keresztez. Az út bevágásában 1974-ben honfoglalás kori sírok kerültek elő. A temető feltehetően a dombhát további részére is kiterjed.¹⁰

5. lelőhely, Veres-tanyás-földek :

A Veres-tanyás-földek elnevezésű dűlőben hosszú, észak-dél irányú, magas dombhátak szegélyezik északról a Proletár Földeknek nevezett határrészt. Ez a lelőhely e dombhátak közül a legmagasabb, szinte várszerűen, mintegy 4 méterre emelkedik környezete fölé. A tározó építéséhez kapcsolódó terepbejárás, majd a 2006-2007. évi feltáráson őskori és szarmata megtelepedésre utaló nyomok kerültek felszínre.¹¹

6. lelőhely, Ajtós-hát (vagy Ajtosi-part) I.:

A falutól DK-re a É-D-i irányú hosszú dombhát, melyet a gyendai út keresztez. Az út bevágásában 1974-ben honfoglalás kori sírok kerültek elő. A temető feltehetően a dombhát további részére is kiterjed. A tározó építésével összefüggő terepbejárás során temetőre utaló koponyacsont töredék volt a felszínen. A 2006-2007 folyamán végzett feltárásokon további sírok nem kerültek elő. Feltárás azonban csak a gát nyomvonalában történt, ezért a lelőhelyet továbbra is szerepeltetjük a listán.¹²

7. lelőhely, Proletár-földek II.:

A tiszagyendai határon, a Proletár-földek és a Veres-tanyás-földek határán található hát déli végén Tárnoki Judit 2012-ben végzett terepbejárásából ismertté vált lelőhely. Szarmata település nyomok találhatóak itt.¹³

8. lelőhely, proletár-földek III.:

A Település DK-i részén a Proletár-földek és a Veres-tanyás-földek határán lévő É-Dirányú hát legmagasabb kiemelkedése. Tárnoki Judit 2012-ben végzett terepbejárásából ismertté vált őskori települést tartalmazó lelőhely.¹⁴

9. lelőhely, Veres-tanyás-földek I.:

A település belterületétől nagyjából 1 km-re DK-i irányban elterülő kisebb újkőkor közepére keltezhető telepnyom, amely csak terepbejárásból ismert.¹⁵

10. lelőhely, Veres-tanyás-földek II.:

A településtől 2 km-re DK-i irányban a Veres-tanyás földek nyugati oldalán található alacsonyabb háton fekvő római kori (szarmata) településre utaló felszíni leletanyag.¹⁶

20. lelőhely, Alsóréti szakadópart:

¹⁰ Tárnoki Judit: Terepbejárási jegyzőkönyv, mely készült a Tiszaroffi tározó régészeti bejárásán. Szolnok, 2005. KÖH azonosító: 35769.

¹¹ KÖH azonosító: 50748, Régészeti terepbejárási dokumentáció: Bivaly-tói töltés és Tiszaroffi tározó. [KÖH 600/1728/2005]

¹² Tárnoki Judit: Terepbejárási jegyzőkönyv, mely készült a Tiszaroffi tározó régészeti bejárásán. Szolnok, 2005. KÖH azonosító: 51259.

¹³ KÖH azonosító: 82335, Hatástanulmány a "Közösségi célú tájgazdálkodási infrastruktúra kialakítása a tiszaroffi árvízszint- [V-P-100/01087/2012]

¹⁴ KÖH azonosító: 82337, Hatástanulmány a "Közösségi célú tájgazdálkodási infrastruktúra kialakítása a tiszaroffi árvízszint- [V-P-100/01087/2012]

¹⁵ KÖH azonosító: 82339, Hatástanulmány a "Közösségi célú tájgazdálkodási infrastruktúra kialakítása a tiszaroffi árvízszint- [V-P-100/01087/2012]

¹⁶ KÖH azonosító: 82343, Hatástanulmány a "Közösségi célú tájgazdálkodási infrastruktúra kialakítása a tiszaroffi árvízszint- [V-P-100/01087/2012]

Sőregi János 1937-es helyszíni szemléje során említi a területen előkerült régészeti emlékeket.
¹⁷ A nyilvántartásban azonosítatlanul szerepel, de a leírás alapján a köteleki határban található Tisza magaspartra lokalizálható, az Alsó-rét dülő déli határán.

21. lelőhely, Római katolikus temető:

A római katolikus temető területén ásáskor őskori leletek kerültek elő.¹⁸

22. lelőhely, Tisza-part:

Sőregi János 1937-es helyszíni szemléje során újkőkori leleteket ismertet innen. A leírás általánossága miatt ez a lelőhely továbbra sem azonosítható.¹⁹

23. lelőhely, Szőlők:

A település K-i részén, az egykori szőlőhát É-i szakadó partjából vaskori leletek kerültek elő.²⁰

24. lelőhely, Akol-hát:

A területről szórvány őskori kőbaltáról számol be 1934-ben írott jelentésében Tompa Ferenc, a MNM régésze.²¹ A történeti térképek alapján a dülő a jelenlegi Tisza meder jobb partján található sziget, amely **közigazgatásilag ma már Pélyhez tartozik.**²²

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A község közigazgatási határa 5250 hektár. A területen a tiszaroffi vízügyi beruházásokhoz kapcsolódóan több korlátozott hatókörű terepbejárási kampány is folyt 2005-ben, illetve 2012-ben, valamint a projekt megvalósuláshoz kapcsolódóan 2006-2007-ben feltárások is zajlottak a település területén. A beruházások által nem érintett területekről viszont kevés és régi adatunk van csak.

Az országos nyilvántartásban és a szakirodalomban 24 régészeti lelőhely szerepel – az előző fejezetekben sorra vettem valamennyit. Ezek közül a 19. (Borshalom) és 24. (Akolhát) lelőhelyek, amelyek egy 1937-ben lezajlott terepszemle alapján kerültek nyilvántartásba vételre, az eltelt időben megváltozott közigazgatási határok miatt a szomszédos településekhez kerültek át.

A lelőhelyek közül tíz, a fejlesztések során feltétlenül kikerülendő: 2. Örvényes-halom (vagy Nagy-halom), 4. Holt-Tisza-part, Proletár-földek, 11. Kákás-szék, 12. Balta-ráta (Nyakas-ér-dülői-halom), 13. Gyeke-halom, 14. Tarisznýás-dülői-halom. 15. Horgas-háti-halom, 16. Horgas-laposi-halom, 17. Seprűi-halom, 18. Mély-völgy-háti-halom.

¹⁷ KÖH azonosító: 31706, Jelentés a Déri Múzeum 1938. évi működéséről és állapotáról [DMÉ XXXV. (1938) 5-78.]

¹⁸ Sőregi János. Jelentés a Déri Múzeum 1938. évi működéséről. DMÉ XXV (1938. 5-7. ; KÖH azonosító:31707.

¹⁹ KÖH azonosító: 31708, Jelentés a Déri Múzeum 1938. évi működéséről és állapotáról [DMÉ XXXV. (1938) 5-78.]

²⁰ Sőregi János: Jelentés a Déri Múzeum 1938. évi működéséről. DMÉ XXV DMÉ XXV (1938.) 5-7; KÖH azonosító:31728.

²¹ MNM RégAd III-42/1966. KÖH azonosító: 42435.

²² Tiszaroff 1881-ben készült kataszteri térképe.

A többi nyilvántartott lelőhelyen – amennyiben valamilyen fejlesztést kívánnak megvalósítani – a törvény megelőző régészeti feltárást ír elő. A jelenlegi, felsorolt fejlesztéseknek a régészeti örökségre gyakorolt hatását az előző fejezetben ismertettem.

Az örökségvédelemmel kapcsolatos kérdésekben azonban mindenkor a Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hatóság állásfoglalása a mérvadó.

Régészeti érdekű területet külön nem tüntettem fel, de az alacsony kutatottság miatt a természetföldrajzilag indokolt vízmentes kiemelkedések régészeti érdekű területként kezelendők. Továbbá a belterületet teljes egészében régészeti érdekű területnek kell tartanunk.

Fontos tudnivaló, hogy soha nem tudhatjuk, mi rejlik a földben — nemcsak a felsorolt helyeken, hanem bárhol a felszín alatt megbújhatnak leletek. Ezért a földmunkával járó beruházásoknál mindenkor figyeljenek a földből kiforduló tárgyakra, apró cseréptöredékekre, kövekre, csontokra, s jelentsék előkerülésüket a helyi jegyzőnél vagy a megyei hatókörű szolnoki Damjanich János Múzeumban.

Végezetül felhívjuk a figyelmet arra, hogy – a régészeti lelőhelyekre vonatkozóan – a régészeti örökségvédelmi hatástanulmány a címlapon ill. az alul feltüntetett időpontban érvényes állapotot tükrözi. A régészeti kutatások a megye területén továbbra sem állnak meg, a fenti településrégészeti kép ezért módosulhat.

Szolnok, 2018. október 23.

Mali Péter
régész

VI. MELLÉKLETEK

VI.1. Magyarázat a mellékletekhez

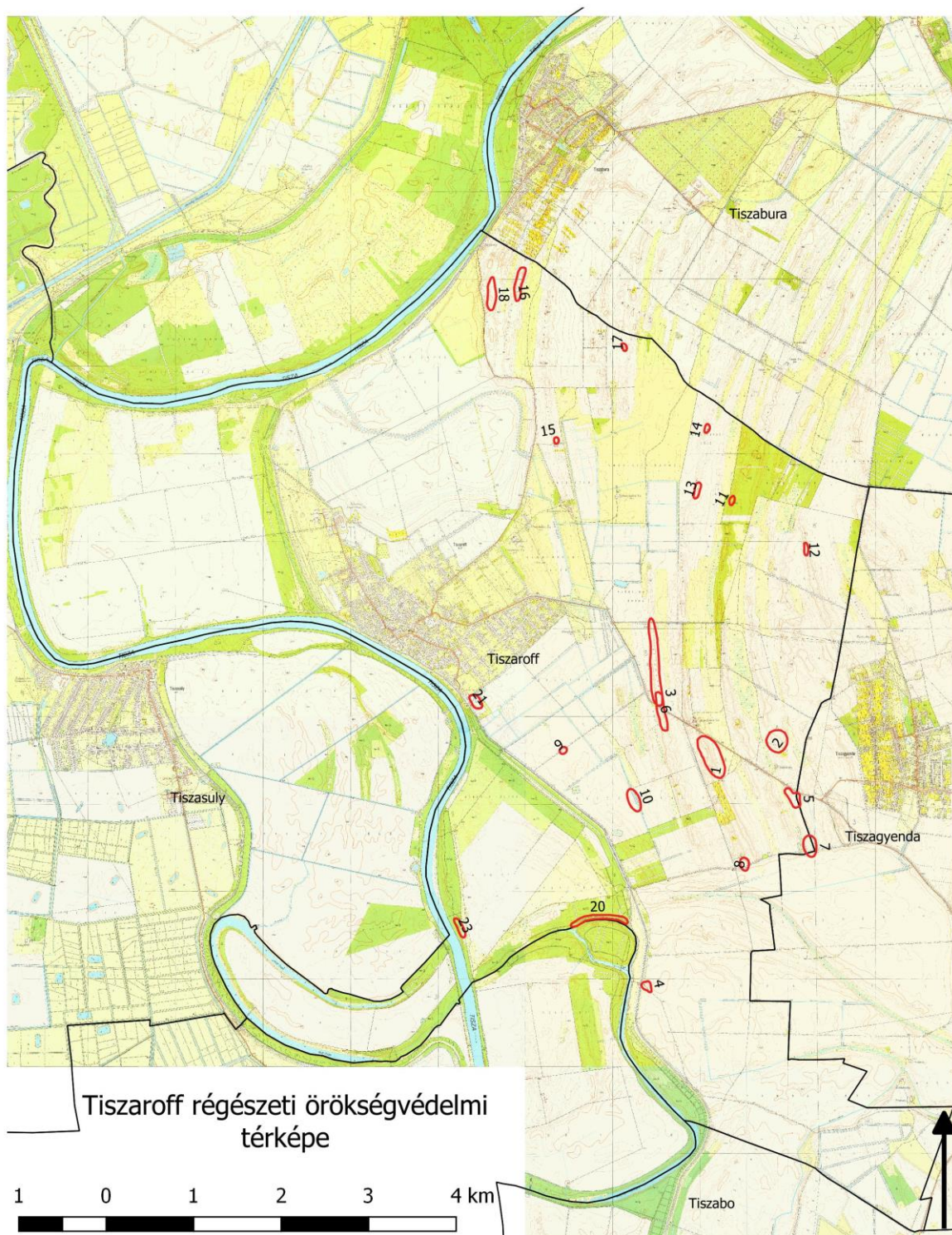
VI.1.1.Összesítő táblázat:

- Az első oszlopban a lelőhelyek sorszáma szerepel
- A második oszlopban a dűlőnév
- A harmadik oszlopban a lelőhely jellege (Pl.: telep, temető, régészeti érdekű hely stb.)
- A negyedik oszlopban a szükséges ill. javasolt intézkedés
- Az ötödik oszlopban az EOV (Egységes Országos Vetület) térképlap száma
- A hatodik oszlopban a lelőhely középponti EOV koordinátái
- A hetedik oszlopban a lelőhely tengerszint feletti magassága
- A nyolcadik oszlopban a lelőhely állapota, ha van rá adat.
- A kilencedik oszlopban a KÖH azonosítási száma – amennyiben szerepel az adatbázisban.

Közigazgatásilag más településhez tartozó lelőhelyek a tiszaroffi nyilvántartásban								
Szám	Dűlőnév	Leelőhely jellege	Intézkedés	EOV térkép-lap	Koordi-náták (x; y)	Tszf. m	A lelőhely állapota	KÖH azonosító
24	Akol-hát	Szórványtelep		67-414	753860 232403	88	Ép	42435
19	Bors-halom	Halom		67-443	762455 226272	92		31709

Feltétlenül kikerülendő lelőhely (1. kategória)								
Szám	Dűlőnév	Leelőhely jellege	Intézkedés	EOV térkép-lap	Koordi-náták (x; y)	Tszf. m	A lelőhely állapota	KÖH azonosító
2	Örvényes-halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-443	758890 227710	90,5	Nagyrészt elhordták	32877
4	Proletár-földek-halma Hol-Tisza-part	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-443	757224 224937	88,5	Elhordták	50724
11	Kákás-széki halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-441	758360 230480	92,5	Ép	
12	Balta-ráta Nyakas-ér-dűlői halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-441	759110 229950	91,5	Ép	
13	Gyeke-halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-441	758015	90,2	Bolygatott, lapított	
14	Tarisznyás-dűlői halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-441	758070 231300	90,2	Ép	
15	Horgas-háti halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-441	756350 231160	90,5	Ép	
16	Horgas-laposi halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-414	755910 232880	91,4	Ép	
17	Seprűi-halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-423	757130 232230	91,5	Ép	
18	Mély-völgy-háti halom	Halom	Feltétlenül kikerülendő	67-414	755590 232770	92	Ép	

Megelőző feltárást igénylő nyilvántartott lelőhelyek (2. kategória)								
Szám	Dűlőnév	Leelőhely jellege	Intézkedés	EOV térkép-lap	Koordi-náták (x; y)	Tszf. m	A lelőhely állapota	KÖH azonosító
2	Vörös-tanya	Telep Temető	Megelőző feltárás	67-443	758050 227710	93	Részben feltárt	32682
3	Ajtós-hát Ajtósi-part I.	Telep Temető	Megelőző feltárás	67-441	757490 228580	93	Bolygatott Részben feltárt	35769
5	Veres-tanyás-földek	Telep temető	Megelőző feltárás	67-443	759060 227050	89,5	Részben feltárt	50748
6	Ajtós-hát Ajtósi-part II.	Telep Temető	Megelőző feltárás	67-441	757540 228030	93	Bolygatott Részben feltárt	52259
7	Proletár-földek II.	Telep	Megelőző feltárás	67-443	759255 226520	88,5	Ép	82335
8	Proletár-földek III.	Telep	Megelőző feltárás	67-443	758506 226314	92,5	Ép	82337
9	Veres-tanyás-földek I.	Telep	Megelőző feltárás	67-443	756434 227612	87,5	Ép	82339
10	Veres-tanyás-földek II.	Telep	Megelőző feltárás	67-443	757243 227044	88	Ép	82343
20	Alsó-rét szakadó part	Telep	Megelőző feltárás	67-434	755220 227170	87,7	Részben megsemmisült	31708
21	Római katolikus temető	Telep	Megelőző feltárás	67-432	755420 228210	88	Részben megsemmisült	31707
23	Szőlők	Telep	Megelőző feltárás	67-432	755230 225590	88	Részben megsemmisült	31728

c.) Védett műemléki értékek értéktára:

ca) a világörökségi és a világörökség várományos helyszínek és területek

Tiszaroffon világörökségi és világörökség várományos helyszín és terület nem található.

cb) az országos építészeti örökség elemei

A településen az alábbi műemlékek, műemlékegyüttes található:

- Borbély kúria
Tiszaroff, Aradi utca 36., hrsz: 1232
törzsszám: 9260
azonosító szám: 6082
- Borbély kúria, Műemlék tartozék: melléképületek
Tiszaroff, Aradi utca 28., hrsz: 1232
törzsszám: 9260
azonosító szám: 16123
- Református templom
Tiszaroff, Hősök tere., hrsz: 1395
törzsszám: 4060
azonosító szám: 6083

Műemléki környezet:

Borbély kúria (Tiszaroff, Aradi utca 36, hrsz: 1232) ex-lege műemléki környezete:
1328, 1329, 1335, 1336, 1338, 1339, 1342, 1343, 1344, 1345, 1234, 1235, 1236, 1237,
1238, 1239, 1310, 1228/8, 1228/7, 1228/6, 1228/5, 1228/4, 1228/3, 1228/2, 1228/1,
1230, 1231, 1181, 1164, 1163, 1162, 1161, 1160, 1159, 1158, 1165, 1166, 1167, 1168,
1176

Református templom (Tiszaroff, Hősök tere, hrsz: 1395) ex-lege műemléki
környezete:
1291, 1292, 1293, 1308/2, 1309, 1310, 1393, 1394, 1396, 1397/1, 1439, 1440, 1441,
1442, 1443/4, 1451/1, 331, 332, 424/1, 424/3, 424/4

*cc) a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és a nyilvántartott régészeti
lelőhelyek*

A Lechner Lajos Tudásközpont adatszolgáltatása alapján Tiszaroffon az alábbi lelőhelyek találhatók:

Azonosító	Lelőhelyszám	Név	hrszt
50726	5 (Tiszagyenda)	Telki iskola	0209/1, 0325/15, 0325/12, 0325/4, 0306, 0324, 0325/11, 0449/1, 0458/2, 0449/4, 0449/3, 0449/2, 0325/17, 0325/19, 0326/2, 0333/10, 0325/30, 0325/31, 0325/34, 0325/32, 0325/22
32682	1	Vörös tanya	0247/3, 0247/2, 0247/4
32877	2	Örvényes - halom	0230/12
35769	3	Ajtósi - part	0241, 0242/4, 0242/5, 0242/6, 0242/7, 0246, 0242/8, 0150/10, 0150/2
50724	4	Proletár - földek	0389, 0408/1, 0408/2, 0408/3, 0392
50748	5	Veres –tanyás földek	0247/9, 0247/10, 0247/11, 0324, 0247/12, 0325/31, 0352/10, 0352/7, 0352/8, 0352/9
51259	6	Tiszaroffi tározó II. lelőhely	0271/3, 0267/1, 0270, 0242/4, 0246, 0242/8
82335	7	Proletár – földek II	0247/10, 0247/11, 0349/15, 0349/13, 0349/18, 0247/8, 0247/12, 0351/1, 0352/4, 0352/9
82337	8	Proletár – földek III.	0390, 0247/8, 0395/6, 0247/6
82339	9	Veres – tanyás földek I.	0279, 0274/1, 0281, 0282
82125	10	Veres – tanyás földek II.	0260/9, 0260/2, 0261/5, 0256 0260/9, 0260/2, 0261/5, 0256

Megjegyzés: A Lechner Tudásközpont által nyilvántartott lelőhelyek nem minden esetben egyeznek meg a régész szakértő által táblázatos formában megjelenített lelőhelyekkel és régészeti érdekű területekkel a település folyamatos régészeti kutatásai, feltárása miatt.

A régész szakértő figyelembe veszi a Lechner Tudásközpont által biztosított adatokat, melyeket kiegészít a település további régészeti értékeivel.

d) A helyi építészeti örökség települési értéktárá

Tiszaroff község településképeinek védelméről Tiszaroff Község Önkormányzata Képviselő – testületének a 16/2017. (XII.20.) számú rendelete szól. A településképi rendelet a jóváhagyott településképi arculati kézikönyvvel összhangban készült.

Tiszaroff község önkormányzati képviselő – testülete a településképi rendeletben védelem alá helyezte az alábbi épített értékeket:

- Polgármesteri hivatal épülete, Tiszaroff, Szabadság utca 22, hrsz: 19.
Az 1800-as évek végén épült, építőjeként Hubert grófot ismerik. Fennállása óta középületként funkcionál. A településközpont jellegzetes épülete. Jellegzetes a főépület ablakpárkányának és az épület felső párkányának díszített kiképzése.

- Katolikus iskola épülete, Tiszaroff, Szabadság utca 26, hrsz: 22/2.
Az 1930-as évek elején épült úgynevezett katolikus iskola. Az általános iskola 2 tantermes, és az udvari tornác kialakításának motívumai a Kós Károly nevéhez fűződő stílust képviselik.

- Rendőrség épülete, Tiszaroff, Dózsa György út 2/a, hrsz: 428
Az 1820-ban létesült épület egykor a lovas csendőrségi szolgálat céljából épült. Jellegzetessége a középső traktus előreugrása, a timpanonos oromzat, a díszítőelemek és ablakkeretezések.

- Római katolikus templom, Tiszaroff, Szabadság utca 26, hrsz: 21.
Az 1800-1900 -as évek fordulóján épült egyhajós római katolikus templom. A templomot a betelepült kisszámú zsellérek építették.

- Régi református iskola, Tiszaroff, Szabadság utca 20, hrsz: 1452.
Az 1930-as évek körül épült általános iskola fennállása óta iskolaként funkcionál. Az épület jellegzetessége az ablakok aránya, valamint a bejárat rész kiugratott épülettömege.

- Gyülekezeti terem, Tiszaroff, Szabadság utca, hrsz: 324
Egykori gyülekezeti terem, jellegzetessége a hosszú tornác és az eredeti nyílászárók.

Az értékek leírása megegyezik Tiszaroff Község településképeznek védelméról szóló 16/2017. (XII.20.) számú rendelete szövegével.

da) településszerkezet

Tiszaroff árvízmentes szinten épült halmazfalu, tanyavilág nélkül. Települési helyének meghatározó tényezője volt a Tisza folyó.

A település alaprajzán jól elkülönül a halmazos szerkezet, valamint az új részek, a szabályos terv szerinti utcavezetésekkel. A halmazfalu belső magjára az apró telkek a zsákutcák, a teresedések jellemzőek és elkülönülnek a külső részek nagyobb telkei. A református templomtól nyugatra lévő terület szerkezetileg jól elválik a Borbély kastély és környékétől, ezzel is jelezve a valamikori társadalmi különbségeket.

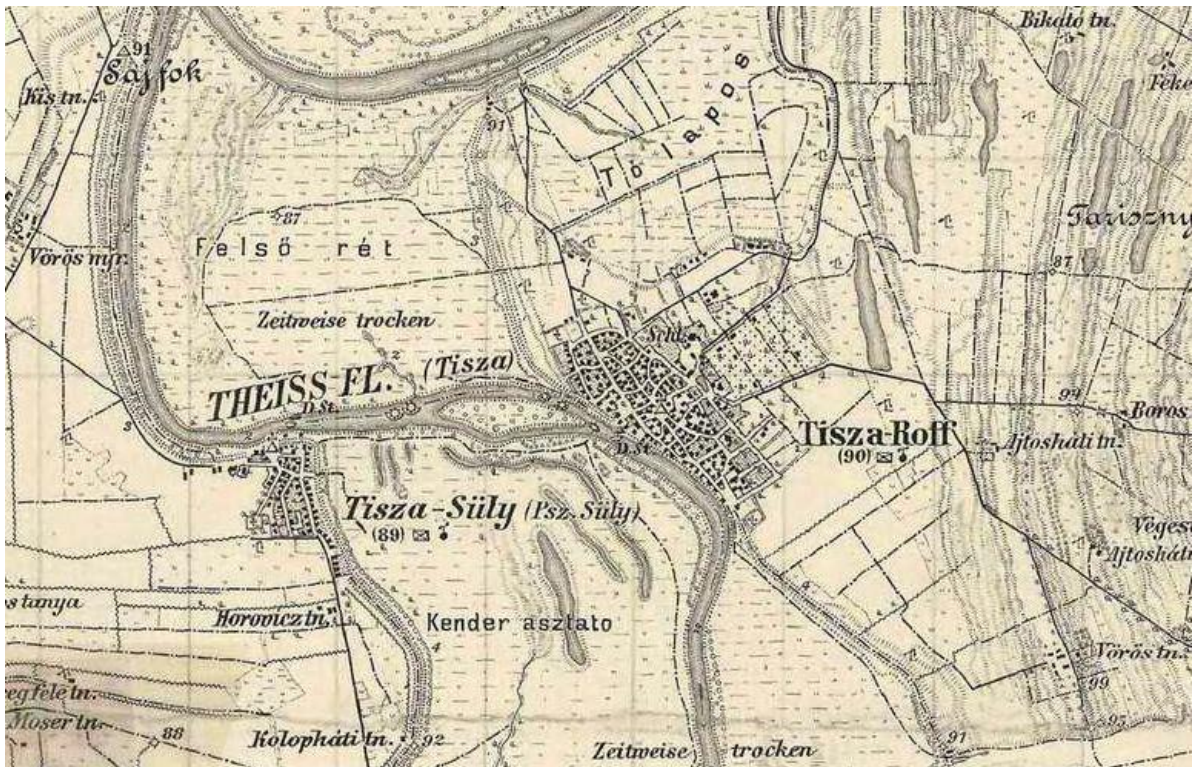
A település épített értékeinek kiemelkedő alkotásai országos védelem alatt álló műemlékek. Ezek a következők: református templom és harangtorony, valamint Borbély kastély. A település főterén álló impozáns templom tömegével is jelentős és szokatlan, mert a templomtesttől külön áll a harangtorony.

I.katonai felmérés térképe (forrás: [www. mapire.eu](http://www.mapire.eu))

II.katonai felmérés térképe (forrás: [www. mapire.eu](http://www.mapire.eu))

morfológiája a kialakulásához, az alapításához kötődik. Alapvetően meghatározó, hogy létrejötté fokozatos, hosszú történeti folyamat eredménye, vagy meghatározott alapításhoz kötődik. Tiszaroff esetében hosszú történelmi folyamat során alakult ki a jelenlegi telekszerkezet. Tiszaroff régi településrésze jellemzően szabálytalan formavilággal rendelkezik, az alföldi településekre jellemző halmazos szerkezetet mutatja, melynek jellegzetességei a szabálytalan utcavezetések - melyek később közterületekké alakultak, a zegzugok, megtörések és a tömbön belüli szabálytalan, elaprózódó telkek.

Az apró telkek mellett 1000 – 1500 m² teleknagyságú telkek is nagy számmal találhatók, jellemzően a szabályos telkek telekmérete a nagyobb.

Jelentős nagyságú be nem épített terület, melyek nincsenek felparcellázva.

dc) utcakép, utcakép részlet

A településkarakterre jellemző, a település kis méretéből eredően, hogy az egész belterületet egy egységnek vehetjük, ahol a központi részen a református templom – óvoda – bolt – községháza található. Az utcaképekre jellemző, hogy a sok beépítetlen terület és a szabálytalan utcavonalvezetés miatt egységes utcakép nem alakul ki, szakadozott utcaképek és térfalak alakultak ki.

A település aprótelkes, halmazos részein, kis telekméreteken, kisebb méretű egyrészt utcával párhuzamos gerincű, alacsonyabb épületmagasságú, másrészt utcára merőleges nyeregtetős, alacsonyabb épületmagasságú épületek alkotnak utcaképet.

Az utcaképek általában vegyesek a jellemző előkert nélküli beépítés között általában az utca átlag épületkoránál újabb épületek esetén az épület elhelyezés előkertes.

A település aprótelkes régi részén még fellelni jellemzően tornác nélküli, vagy beépített tornácú utcára merőleges gerincű régi lakóházakat, melyek mellett a kockaházak is megjelentek.

A település egészére jellemző az oldalhatáronálló épületek alkotta utcakép, a különböző épülettípusok egymásmellettsége.

A településen védett, védendő utcakép nem található.

de) építményrészlet vagy alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás

Tiszaroff lakóterületein a jellemző szintszám a földszintes családiház. A település régebbi részein jellemzőek a népi lakóházak, tornácos, vagy tornác nélküli elrendezésben, jellemzően vályog falazóanyagból, meszelt falakkal, cserépfedéssel. A központi részen polgári típusú nagyobb belmagasságú és méretű épületek találhatók. A település belterületén elszórva, valamint az újabb utcanyitásoknál, utca kialakításoknál úgynevezett kockaházak és tetőtérbeépítéses épületek találhatók. Jellemzően ezeken az újonnan beépített területeken egységesebb az utcakép. A kockaházak sátoztetősök, míg a tetőtérbeépítésesek utcára merőleges nyeregtetősök. Ugyancsak nyeregtetősök a népi lakóházak és polgári épületek is, de az előbbiek utcára merőlegesek, az utóbbiak pedig utcával párhuzamosak, melyek több esetben befordulnak.

Épületmagasság tekintetében a református templom kivül a nagyobb közintézmények (községháza, könyvtár, római katolikus templom, iskola, Borbély - kastély) nagyobb épületmagasságúak, de családiházak terén átlagosan 4,0 – 4,5 méter épületmagasságú (homlokzatmagasság) épületek vannak.

df) táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájértékek, növényzet

Tiszaroff közvetlenül a Tisza folyó mellett, annak bal partján található. Történeti központja zegzugos, keskeny utcákból áll. A község zöldfelületi rendszerét, táji megjelenését meghatározza a településen áthaladó utak találkozása, a település belterületi határán hosszan elnyúló árvízvédelmi töltés, a jelentős területtel rendelkező sportterület, Borbély-kastély körül

létrehozott zöldfelület, valamint a település szívében található templomkert és a nagy összefüggő területű közparkok, az intézmények, és a temetők növényzete. Tiszaroff biológiailag aktív felületeinek nagysága jelentős. (természetközeli ligetes-fás területek, mezőgazdasági használatú kertek, Tisza-part, stb.). Lakosságot szolgáló, minőségi, kondicionáló zöldfelületek aránya a beépített területekhez és a lakosság létszámához mérten megfelelő, jó. Az utóbbi években a település-központok fejlesztése saját forrásból történt, melynek hatására a zöldfelületi elemek megújultak (Szabadság tér, Hősök tere környezete), valamint új is létesült (játszótér, szabadtéri sportközpont, sport-park).

Tiszaroff zöldfelületi rendszerét a műemlék templom és harangláb környezetét jelentő gondozott park (Hősök tere) és a településről kivezető utak mentén lévő zöldfelületi elemek növényállománya alkotja Milleneum-park, Sebes-tó, sport központ és játszótér).

A kondicionáló hatású közhasználatú zöldfelületek: az intenzíven fenntartott közparkok, közkertek területe (Szabadság-tér, Hősök tere)

A korlátozott közhasználatú települési szintű zöldfelületi elemek: a játszótér-sportpark és a művelődési ház körüli zöldfelület, a sportpálya füves területe. Korlátozottan közhasználatú zöldfelületi elemek az intézmények zöldfelületei (iskolakert, óvodakert és az egyházi épületeket körbeölelő növényzet és a temetők, valamint a kastélykert). A belterületi utakat kísérő zöldsávok, fasorok és örökzöld sövények a hálózati elemek. A nagy telekméretű ingatlanok kertjei, a gátoldal zöldterületei zöldfelületi rendszer különleges elemeit jelentik.

A zöldfelületi elemeket jelentőségük (közhasználatuk, elhelyezkedésük), kialakításuk és növényzetük minősége, valamint a terület fenntartás gyakorisága, a zöldterület nagysága alapján rangsorolva az alábbiak:

A településközpont közhasználatú, települési szintű közparkjai, közkertjei

A településközpont zöldterületei a községen áthaladó közlekedési (3216 jelű) út kanyarulatától a Milleneumi parktól a Dózsa György úton át a műemlék templomot is magába foglaló Hősök terén keresztül, a tervezett sétáló-utcán át Szabadság térig nyúló hol szélesebb, hol keskenyebb, de összefüggő zöldterület-láncolatot jelent.

• Hősök tere és a református templom és a harangláb-torony környezete

Tiszaroff közparkjai közül a legszebb a Református templom és a Lelkészi hivatal épületeit, kertjét körbeölelő Hősök tere. A tér a község közlekedési csomópontja is. Ide futnak össze a település jelentős útjai: Aradi út, a Dózsa György utca, Verseggy út, Honvéd utca. Tiszaroff központi terét középületek művelődési ház, gyógyszertár, rendőrség, élelmiszer áruház és kereskedelmi egységek, vendéglátóhelyek és az autóbusz megállóhely épületei keretezik. Gondozott, nyírt hibiszkusz sövény határolja a rendszeresen ápolt rózsaaágásokat. A templom kertjét ápolt, szabályos formára nyírt vegyes tűztövis sövény keretezi.

A református templom körüli zöldterület és a II. világháborús emlékmű körüli park.

A templom és a parókia épületei közötti a padokkal, burkolattal ellátott pihenőkeretet, díszkertet berkenye fasor, és fagyalsövénnyel választja el a gépjárműforgalomtól. A templomkertben idős, helyi védelem alatt álló értékes fák találhatók: piros virágú vadgesztenyék, és japánakác, nyugati ostorfa, lombhullató mamutfenyő, stb. Színes évelőágyások is láthatók a gondozott gyepen.

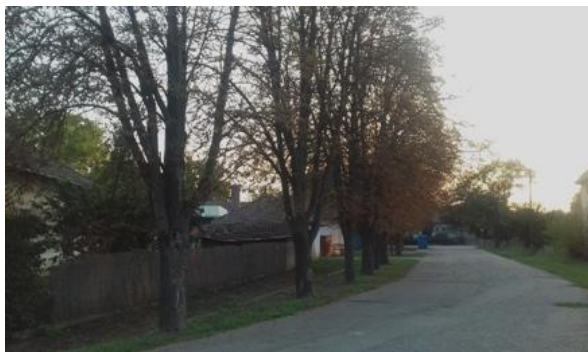
A tér keleti oldalán a templom „háta mögött” 2001-ben parkosított, a II. Világháború áldozataira emlékeztető kopjafás emlékmű került elhelyezésre. Örökzöld tujasor kíséri a díszburkolatot, szoliter virágos cserjék gyöngyvirágcsereje, aranycsereje, orgona, rózsák, évelő-gruppok láthatók a gyepfelületben, amit az út felől ívesen ültetett, vöröslévelű, nyírt sóskaborbolya-sövénnyel határol.

Szinte egy teret alkot a fent említett zöldfelülettel a felújított, oszlopos örökzöldekkel határolt I. Világháború elesettjeire emlékeztető emlékmű. Faragott padok, díszburkolat és egynyári virágok számára köedények és virágoszlopok kerültek ide. A utcák felől hársfák, berkenye és vérszilvafák határolják az emlékhely környezetét.

Pihenőpark a templom előtt, és az I. Világháború elesettjeire emlékeztető obelisz.

A központi zöldfelületet nyugat felől Szabadság utca mentén az élelmiszer áruház épülete és a közlekedési terület, parkoló határolja. A pihenő parkrésztől rózsákkal, hibiszkusz sövénnyel szegélyezett, díszburkolatú gyalogút vezet ide. Az épület mellett jukkával, levendulával beültetett, nagyméretű közúzalékkal fedett ’zöldsáv’ látható és a járdát talajtakaró rózsaaágys szegélyezi.

Az élelmiszer áruház előtti zöldsáv és a sétáló utcaként említett közterület vadgesztenye fasora.

A templom körüli tereket a sétálóutcaként használt közterület köti össze a település másik jelentős közparkjával. A széles burkolt utat helyi természeti értéket jelentő vadgesztenye fák kísérik.

- ***Szabadság tér és környezete***

A zöldfelület a Községháza mellett és az általános iskolával szemben a Szabadság utca mentén található. Szabadság-téren a Hősök emlékére állított és Trianonra emlékeztető emlékművet díszburkolat és egynyári virágágyás veszi körül. Az újragondolt, parkot szép koros fák veszik körbe. Idős kocsányos tölgyek, kislevelű hársfa-sor, vadgesztenye, magas kocsányos tölgyek, feketefenyők. Fiatalabb berkenyefák, vérszilva fák alkotják még a park értékes növényállományát. Sajátos kialakítású az öklömnyi terméskő darabokkal fedett, elszórtan különböző lombszínű és lombformájú örökzöldekkel (gömb hamisciprus, gömbtuja, oszlopos tiszafa elfekvő boróka, stb.), középen szomorú japánakác fával beültetett parkrész. A pihenést és elmélkedést új padok biztosítják. A településen a Szabadság-tér zöldfelületi felújításával a községi ünnepek és megemlékezések méltó színhelyévé vált.

A sajátos kialakítású parkrészlet és az emlékmű környezete.

Községháza melletti park.

- ***Sebes-tó és a Milleneumi park***

A Sebes-tó és a Milleneumi park a Tiszaroffon áthaladó 3216 számú közút (Burai út és Dózsa György út) két oldalán lévő zöldfelület. Közlekedési csomópontban az egymással szemben lévő mélyfekvésű, háromszög alakú területek eltérő kialakítású és díszítőértékű közterületek. A Milleneumi parkot értékes növényanyag felhasználásával alakították ki központjában lévő, kunhalmot jelképező dombot és rajta Milleneumra emlékeztető kopjafát. Korábban elfekvő örökzöldekkel, újabban nagyméretű terméskő zúzalékkal kiemelt kopjafa. E körül virágzó alacsony cserjékkel, évelőkkel határolt díszburkolat és körben ültetett oszlopos örökzöldek, akácfa, juharfa, vérszilva fák láthatók.

A Milleneumi emlékkert látványa az építés utáni években, a közelmúltban és jelenleg.

A Sebes-tó utakkal határolt facsoportja és a helyi természeti érték védelem alatt álló tekintélyes méretű kocsányos tölgyfa elhelyezkedésével az úton elhaladót a település központja felé irányítja.

Sebes-tó ligetes növényzete.

Korlátozottan közhasználatú, település szintű közteretek, közparkok

Tiszaroff zöldfelületi elemei közül a játszótér, sportpark és a művelődési ház épületének környezete tartozik ide.

A közelmúltban kialakított játszótér, sportpark és műfüves sportpálya területe.

- **Játszótér és sportpark**

A településközponthoz kapcsolódik a Dózsa György út és a Temesvári utca közötti területen lévő zöldfelület. Tiszaroffon a nagyméretű, műfüves sportpálya mellett korszerű játszótér szolgálja az itt lakókat. Az Európai Unió biztonsági előírásoknak, szabványoknak megfelelő minőségben kivitelezett és fenntartott játszótér, kerítéssel körbevett terület. Játszószerek különböző korosztály számára különböző alapanyagok (fa- és fémkombináció) felhasználásával készültek. A szabadtéri tornaszerek csoportokban elhelyezve, a nagyobb gyerekek, felnőttek „erősítő” játszótere, emellett fitness eszközök és pihenő pad-asztalok megtalálhatók itt. A játszótér a növény-együttesének megújításával, (a korábbi vérszilva fasor és cserjesorok ültetvény jellegének „feloldásával”) kinyílt a tér és az összekapcsolt zöldterületen új fák és cserjék ligetes telepítésével értékes zöldfelületté vált. A fent felsorolt zöldfelületi részeket, burkolt gyalogutak kötik össze egymással és a kapcsolódó egyéb zöldterületekkel.

A kisebbek játszóhelye és a műfüves sportpálya.

- **Művelődési ház környezete**

Az épület körüli zöldfelület határos és egybeolvad a Hősök tere zöldfelületével. A felújított épület bejáratánál kisebb szabadtéri sporteszközökkel játszóhelyet alakítottak ki. Az intézményt körülvevő növényzet nyírfákból, kislevelű hársfákból és virágzó alacsony cserjékből áll.

Művelődési ház melletti játszóhely.

Korlátozott közhasználatú, de jelentős zöldfelülettel bíró intézményi zöldfelületek

A település jelentős zöldfelületi intézményei közé sorolhatjuk kegyeleti parkként a már temetkezési célokat nem szolgáló öreg temetőt és az izraelita temetőt, a jelenlegi sírkertet, a sportpályát az iskolák és az óvoda-bölcsőde kertjeit.

- **Községi óvoda, bölcsőde kertje**

A Szabadság utcáról megközelíthető épület az utcától távolabb helyezkedik el. Korcsoportok szerint elkülönítve alakították ki a bölcsődei rész és az óvodai kertrészt. Korszerű játszószerekkel az európai szabványoknak megfelelően telepített játszóhelyet gyepes terület veszi körbe. A közelmúltban mini fedett műfüves sportpálya is a nagy mozgásigényű kicsik rendelkezésére áll. A régi kertekből fennmaradt egy-két terebélyes vadgesztenye, vagy japánakác ad árnyékot.

Óvoda és bölcsőde kertje.

- **Iskolakertek**

A község iskolái a Szabadság utca mentén találhatók. Kertjeik megfelelően rendezettek és kialakítottak. Az iskola kertjére gyepes-burkolt udvar a jellemző. Aszfaltburkolatú, kézilabda-pálya nagyságú sportudvar és a kisebbek számára fából készült kombinált játszószerzt helyeztek el. Előkertjük ápolt, nyírt sövénnel határolja el a bejáratot az utca forgalmától.

Általános iskola épülete valamint a tornacsarnok és sportudvar területe.

Általános iskola épülete.

- **Sportpálya**

Tiszaroff sportpályája a településen áthaladó főút mentén, a község központjában találjuk.

A gyepek-fűves területet telepített fasor és „öregebb” kocsányos tölgyes, szivarfás, hegyi juharos elegyes fásítás védi. Öltözőként használt épület is található itt. Az új műfüves pálya megépülését követően jelenleg funkcióját veszített zöldfelületként láthatjuk.

- **Temetőtertek**

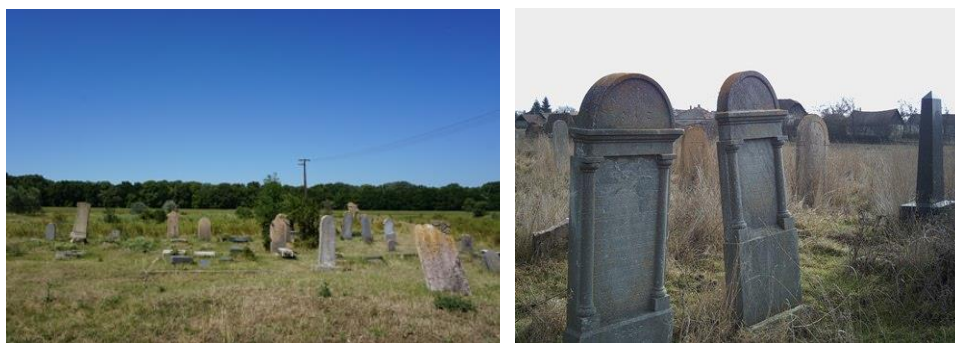
A jelenlegi sírkert a település belterületi határán a Temesvári utca folytatásában lévő feltöltött terület szomszédságában található. A ravatalozó környezete kertészetiileg rendezett. A temető növényzete egyszerű: a bejáratot a ravatalozóig kísérő oszlopos örökzöldek (nyugati tuja) és a hármask csoportokban ültetett ezüstdenyvök, nyírfák, és a körülöttük kialakított évelő és egynyári virágok kör-alakú ágyásai alkotják.

A község sírkertje, kolumbáriuma.

A Tisza-gát oldalához simuló a lakosok által rendszeresen látogatott és nem elhanyagolt **kegyeleti parkot** akácos-bozótos magas sövény választja el a szomszédos külterületen lévő iparterülettől és a használaton kívüli romos állapotú, volt malomépülettől. A sírkertben a lévő talajtakaró borókák szinte láthatatlanná teszik a sírok egy részét.

A község másik kegyeleti helye az **izraelita temető** (77 hrsz.) Szabadság utcáról nyíló nehezen megközelíthető területen, természeti környezetben található. A helyi területi jellegű természeti értékvédelem alatt álló kegyeleti hely jellegzetes sírkövei emlékeztetnek a hajdani lakosokra.

Izraelita temető síremlékei.

Közhasználat elől elzárt jelentős területű zöldfelületek

- **Kastélykert**

Nem közhasználatú, de jelentős zöldfelületei a településnek a felújított Borbély-kastélyt övező park és a komp felé vezető út mentén lévő jelenleg gyepes terület. A parkot az utcák felől magas falazott téglakerítés és leylandi ciprusokból álló magas, zárt sövény-fal határolja megakadályozva a betekintést. A kastélypark zöldfelületi látványát csak az ott tartózkodók élvezhetik, így a település közössége számára a zöldfelület csak biológiai aktivitásával tartozik Tiszaroff zöldfelületi rendszeréhez.

Kastélykert nem látogatható területe.

- ***Vízmű területek***

Zöldfelületi szempontból nem használható, de biológiai aktivitással bíró, rendszeresen fenntartott és vizuális szempontból, látványában is rendezett területek (víztorony környezete, gátórház kertje).

Egyéb zöldterületek

Ide soroltuk a mélyfekvésű, vízállásos, nádassal borított, vagy ligetes, fás területeket, valamint a biológiai aktivitással bíró, de esztétikai élményt, és használati értéket a település közössége számára nem nyújtó nagyméretű belterületi, mezőgazdasági és vízgazdálkodási terület, kertgazdasági hasznosítású kerteket. (pl.: 245 hrsz., gátoldal mente, Vörösmarty utca ingatlanjai). Különleges zöldfelületi elemek az üdülőtérlet gondozott gazdag és igényes növényfelhasználású magánkertjei is.

A település belterületét határoló Tisza folyó árterének, illetve a gátoldalt kísérő erdősáv növényzetének látványa is „bekapcsolódik” a község vizuális zöldfelületi rendszerébe.

Kislevelű hársfák a Szabadság-tér melletti utcán és a Dózsa György utcai fák.

Utcafásítás:

A településen átvezető közlekedési út mentén a lehetőséghez képest kevés fa-, fasor látható (Burai út, Dózsa György út 3216 számú közlekedési út mentén).

Az utcákon a lakóházak előtt többnyire gyümölcsfák és gömbformájúra metszett akácok fordulnak elő leggyakrabban, néhol keleti tujasor (Szabadság utca) látható. A Dózsa György út belső szakaszán virágos kőris fasor és szivarfa fasor található. A község utcáira jellemző az utcák menti, szabályosan nyírt különböző cserjefajokból, örökzöldekből sövényeket ültettek.

Tiszaroff területén jellemző a régebbi kertek, parkok emlékét idéző egy-egy terebélyes idős fa. Ilyen található a közlekedési főutak kereszteződésében (védelem alatt álló szabályos lombkoronájú kocsányos tölgy), a templom-tér szomszédságában lévő étterem kertjében (feketefenyők), és a katolikus imaház kertjében öreg eperfa, valamint a kastély előkertjében (kocsányos tölgy).

• 3. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése

a) A települési értéktárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

Az értéktárban feltérképezett helyi szempontból jelentőséggel bíró építészeti alkotások tekintetében koncepcionálisan területfelhasználási változás nem tervezett. A tervezett változtatások inkább funkcióbeli változások.

b) Az a) pontban szereplő változások hatásai

ba) régészeti örökségre

Olyan változás nem tervezett, mely a régészeti örökségre hatással lenne. A fejlesztési koncepció figyelembe veszi a régészeti lelőhelyek megőrzését.

6b) történeti településre, település- és tájszerkezetre

A településen védett településrész, táj- és településszerkezet nem található. A fejlesztési koncepció figyelembe veszi a kialakult településszerkezetet.

6c) a települési értéktárban szereplő műemléki értékekre

Tiszaroffon található műemlékekre illetve azok környezetére vonatkozóan változtatás nem tervezett

4. Értékvédelmi terv

c.) az értéktárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények

Az értéktárban szereplő, védelem alatt álló értékek eredeti formájában, stílusjegyeiket megőrizve megtartandók, a településképi rendeletben előírtakat ezen védelem alatt álló értékek esetén be kell tartani.

d.) az önkormányzati feladatok meghatározása

A település megalkotta a településképi rendeletet, melyben védelem alá helyezte a községházát, a katolikus iskolát, a rendőrség épületét, a római katolikus templomot a régi református iskolát és a gyülekezeti tervet. A helyi értékeket táblával kell jelölni, a bemutathatóságot biztosítani kell, valamint a településképi rendeletben rögzítetteket be kell tartani. Amennyiben újabb védelem alá helyezési kérelem, indítvány érkezik az önkormányzathoz, akkor a rendeletben részletesen szabályozottak szerint kell a főépítész közreműködésével kell a helyi értékvédelmi kérelmet elbírálni, a döntésnek megfelelően a településképi rendelet módosítani a jogszabályok, elsősorban a 314/2012 (XI.8.) Kormányrendelet előírásai betartásával.